

Posudek disertační práce Pavla Sojky

Disertační práce *Morfologická variantnost v mluvených a psaných komunikátech žáků 2. stupně základních škol ve středočeské nářeční oblasti* autora Pavla Sojky zajímavě a podnětně reaguje na požadavek důkladnějšího zkoumání jazyka školní mládeže. Oceňuji její důkladnost i kompetentnost. Ke konkrétním oblastem se blíže vyjadřuji v duchu zadání, které jsem k posudku **jako oponentka práce** obdržela.

1. Aktuálnost zvoleného tématu

Jak bylo uvedeno v preambuli, práce se týká tématu nadmíru aktuálního: snaží se přispět konkrétními poznatky ke zmapování jazyka školní mládeže a podchytit ve vyjadřování této věkové skupiny typické tvaroslovné aktualizace a tendence. Autor se soustředil na středočeskou oblast, kde lze očekávat výrazný vliv obecné češtiny jako dominujícího jazykového kódu ve smyslu běžného / běžně mluveného jazyka.

2. Splnění cíle disertace

Obsah i forma předložené práce odpovídají zadání. Autor vysvětluje volbu tématu mj. tím, že zjištěné typické tvaroslovné tendence v komunikaci mládeže je zapotřebí dát do vztahu k deklarovanému cíli školní výuky češtiny, totiž k osvojování spisovné češtiny. Podle výsledků výzkumu, provedeného na základě analýzy textů psaných i mluvených a opřeno také o statistické vyhodnocení výsledků, se ukázalo, že zdejší mládež školního věku výrazně odlišuje komunikáty psané povahy od mluvených: zatímco v psaných textech se spisovnosti vědomě přidržuje, do mluvených projevů zařazuje četné prvky nespisovné/obecněčeské. Za pozornost stojí zjištění, že ani ve výukovém dialogu ve škole učitelé tyto prvky nekorigovali ani nekomentovali. V morfologickém plánu je podle autora hranice mezi spisovností a nespisovností u školní mládeže pohyblivá, celkový obraz tvaroslovné stránky jejich projevů je spíše nejednotný a rozkolísaný. Autor soudí, že spisovnost ve školním prostředí – s přihlédnutím k regionu, kde údaje získal – se jeví víceméně jako doména učitelů, a to pouze některých. Tím přitakává teoretikům jazyka, kteří význam spisovnosti zpochybňují.

Práce obsahuje šest navazujících kapitol. V 1. kapitole se vymezuje oblast výzkumu a osvětluje se její metodologie; rovněž jsou zde stanoveny hypotézy. 2. kapitola se zabývá vztahem školy ke spisovnosti v minulosti i dnes a 3. kapitola naznačuje problémy, které se školní výukou češtiny souvisejí. Ve 4. kapitole jsou shrnuty dosavadní výsledky výzkumu dětské řeči i jazyka mládeže (také školské komunikace ve výukovém dialogu), aby autor mohl navázat v 5. a 6. kapitole vlastním výzkumem a jeho detailním vyhodnocením. Pracoval se třemi výzkumnými vzorky A, B a C – do vzorku A patřily přepisy reálných výukových dialogů, vzorek B tvořily přepisy ukázek z rozhlasového pořadu Děti vám to řeknou a vzorek C čerpal ze sebeprezentačních textů mladých lidí, které byly v psané podobě.

Pochvalně lze hodnotit dostatek prostudovaných odborných zdrojů, jejich šíři i vhodně úsporný způsob práce s odkazy na myšlenky jiných autorů: P. Sojka neuvádí dlouhé citace či parafráze, ale ve zkratce velmi výstižně shrnuje hlavní myšlenky. K citátu sáhne jen v oprávněných případech, např. na s. 5 při charakteristice diskuse o potřebě/nepotřebě spisovné češtiny ve školním vyučování se odvolal na myšlenku Karla Šebesty: „Škola (...) musí upozornit na to, že způsob vyjadřování, který si žák z domova přinesl, je nějak příznakový a že není v některých situacích vhodný.“ Shodu mého osobního názoru na sledovanou problematiku s postojem autora disertace demonstruje citace, která se objevila na s. 54 a která shrnuje, že „starší generace a značná část laické veřejnosti má tendenci přiklánět se ke spisovné češtině v užším, tj. kodifikačním (preskriptivním) rámci, zatímco mládež a erudovaní bohemisté vnímají posuny ve spisovné češtině ve smyslu proměnlivosti spisovné normy, tj. projevují vyšší tolerantnost a spisovnou češtinu vidí prizmatem noremnosti“. Konstatujeme k těmto teoretickým úvahám, že řešení vztahů obecné češtiny, spisovné a standardní češtiny i kodifikace a noremnosti se postupně tříbí a zpřesňuje, k čemuž jsou jistě mimořádně užitečné i sondy podobné těm, jakou připravil doktorand P. Sojka.

3. Zvolené metody

Metodologie práce odpovídá stanovenému záměru, výzkum sdružuje hlediska kvantitativní, empirické i relační povahy, je pečlivě vyhodnocen statisticky. Autor se zabývá třemi hypotézami. Zjišťuje, nakolik se dá v hodinách školního vyučování očekávat spisovné vyjadřování žáků, jaký charakter má tvarosloví v mluvených mediálních dialogích dětí s dospělým redaktorem a jak z tohoto tvaroslovného hlediska vypadají sebeprezentační texty dívek na internetu. S oporou o statistické výsledky shrnuje zjištěné závěry a potvrzuje platnost 2. a 3. hypotézy. Zvolený postup je logický a plně oprávněný.

4. Nové poznatky a výsledky disertace

Je třeba podtrhnout význam autorem podložených zjištění, že ve středočeské oblasti, kde obecná čeština představuje základní komunikační kód, je její vliv masivní (a patrně stále masivnější) i v prostředí školy. Potvrdily se také některé předpoklady genderové povahy, byť vzorek C měl – z více důvodů – specifický charakter. Myslím si, že práce P. Sojky přinesla vynikající doklady týkající se tvaroslovné podoby komunikátů školní mládeže, s nimiž následně mohou pracovat také další autoři, a to ať už ti, kteří zkoumají komunikaci v prostředí školy, anebo ti, kteří sledují komunikaci v médiích.

Otázky k obhajobě:

1. otázka: Není volba vzorku C přece jen příliš atypická, zvláště pak tím, že autorkami textů byly dívky-adeptky modelingu? Poněkud udiví i poznámka ze s. 17, že účast dospělých osob na přípravě těchto předem připravených psaných textů se nedá předpokládat. Domníváme se opak – nemusí jít přitom o rady rodičů nebo učitelů, ale starších kamarádek, na které se dospívající dívky mohly obracet ve snaze, aby jejich prezentace v tzv. internetových inzerátech působila přesvědčivěji.

2. otázka: Byla bych ráda, kdyby autor blíže objasnil, jak se staví ke knižnosti, hyperkorektnosti a purismu u učitelů a zda není možno vidět novou kvalitu výuky mateřštiny v jakémisi prognózování, tj. sledováním aktuálních posunů v normě a upozorňování žáků na tyto nosné procesy. Na s. 55 v poznámce 324 jsem totiž našla zmínku o tom, že takové domýšlení a předjímání není možno akceptovat – nemělo jít však o domýšlení kodifikace, nýbrž o upozorňování na pohled „vpřed“ ve smyslu vývojových tendencí, ne „vzad“ na minulý stav jazyka.

Závěr:

Na předložené práci jsem ocenila zejména její náležitou strukturovanost, teoretickou fundovanost a také důkladnost analýz, které vedly k předkládaným závěrům. Na vysoké úrovni je rovněž jazykové zpracování.

Potvrzuji tímto, že disertační práce Pavla Sojky **splňuje** potřebné podmínky a může být přijata jako podklad pro řízení vedoucí k udělení titulu Ph.D.

Ostrava 30. srpna 2013

prof. PhDr. Jana Svobodová, CSc.
Pedagogická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě